

Kaunekehanga Tuatoru

He rauemi tautoko tēnei mō te reo Māori. He kohinga nō ētahi tauira reo e pakari ai te reo o ngā ākonga e ako ana i te reo Māori i ēnei tūārere.

ÄHEINGA REO

[illegible]

TE WETEWETE I TE REO

[illegible]

NGĀ ARIĀ O TE REO

[illegible]

ĀHEINGA REO

He kohinga āheinga reo tēnei. Ko te āheinga reo te pūtake i kōrero ai tātou, arā, ko te mihi, ko te whakaputa i ētahi whakaaro, ko te aha kē rānei. Ko ētahi o ngā tauira nei he kīwaha, ko ētahi he rerenga kōrero. Ko ēnei ētahi o ngā momo reo hei whakatinana i ngā āheinga reo.

MIHI Tēnā koe mōu i ... Kāore kē i tua atu ... Kei te ... / Kei taku ... Ā tōna wā kitekite anō ai ...	RAUPAPA Mō muri ... ai ... anō ko tēnei, ka ... ai Tēnā ia nā ... Arā kē noa atu pea rānei ...
WHAKAMIHI Anō te pai. / Inā noa atu te pai. Ka mutu pea ... Tēnā koe mōu i tuku ... / Tēnā koe mōu i haere mai ... Tino kino te pai! Kākā waha nui ... / Taku kahurangi pīataata ... Ehara koe i a ia! Tino kore nei e kō atu. “He kitenga kanohi, he koanga ngākau.”	WHAI MĀRAMATANGA Āe rānei ka ... Kia mōhio noa mai ... / Kia āta mārama mai ... Kāore pea rānei ... i te ... Mā te aha i tēnei? Anei ko tāku ... / Ko tāku atu ... Ko taku kupu ki a koe ... Ki a au nei ... Ka hoki ōku whakaaro ... Kei te mau ariari tonu au ... Hei whakamōhio noa atu ...
WHAKAMĪHARO He inati! Te mutunga mai o te ... Kia tau aronui! I nē?!	WHAKAKĀHORE Kei noho koe ... / Kei noho koe ka wareware ki te ... Ehara tēnei i tāku i tono ai. Kāore āu nā mahi kē atu i te ... “Kaua mā te waewae tūtuki, ka pā anō mā te upoko pakaru.”
WHAKAAE Kua oti te ao. / Kua oti tēnā. Ko tātou katoa kei tēnā ... Ko koe, ko tātou katoa ēnā. Engari pea tēnā ... Koinā tāku. / Koinā tonu.	PĀTAI E aha ana tāu i kī ai? He aha ianei? He aha iana? I ahu mai tēnā i hea? Nō hea mai tēnā whakaaro ōu? Kāpātau (Ka pā tau) ... Tēnā ia nā ...

WHAKAPUTA WHAKAARO

Arā te wā e ...

Engari e mea noa ana au ...

Ara i nā (Araīnā), ka kī atu au ...

I aro mai ētahi, i aro kore (kino) mai ētahi.

“Kākāriki tunua; kākāriki otaina.”

WHAKAHĒ

Engari mō tēnā ... / Kia ahatia!

E mea ana koe!

Nā wai tāu! / Nō hea tāu!

I whānau mai tēnā kōrero i hea?

“He tao kupu e kore e taea te karo.”

E kore e motu i te toki.

Kei te pare kē koe i te whakapae ki tētahi atu.

WHAKAHAU

“Kia ū (me aro) ki te hā o Hineahuone.”

“Tērā te rā kei tua o Tāwauwau e whiti ana.”

Kia maumahara ake tātou ki tā tātou
i whakatau ai.

Kei whakarērea e koe te kupu a ...

“Whāia te iti kahurangi, ki te tuohu koe me he
maunga teitei.”

Waiho ake au kia ... / Whakarērea ake au kia ...

MATAKAWA

Kātahi nā te tangata weriweri, ko ia ...

“Kāore a Kino Kai e whai i a Pai Tangata,
engari a Pai Tangata e whai i a Kino Kai.”

Hei a ia mō te waha papā. / Hei a ia mō
te pākiwaha.

“He kūkū ki te kāinga, he kākā ki te haere.”

“Puku te rae.”

MAIMAI AROHA

Aroha ana ki a koe mō te wehenga atu o tō hoa.

Kei konei au e pūaroha atu ana ki a koe.

Ka aroha kē koe i pāngia nei e te mate.

Tēnā koe i tō aituā. / Ai ... ka aroha koe.

Ka mamae te ngākau i te rongonga ...

E aroha atu ana au ki tā kōrua kaupapa i hari
mai ai.

Tēnā koe i te āhua o tō whaea. / Tēnā koe i
te whaea.

Tēnā koe, te kanohi o tō matua.

Te āhua o te ruru.

Ka toko ake te aroha.

TĀTĀ

Anā tō mokomoko!

He rite tonu te whakahāwea mai a tērā.

Wetiweti katoa au ...

Te mutunga mai o te hōhā.

He waha pakaru. / He waha huka.

“Mumu / Ngungu ana te kūkū, ketekete ana
te kākā.”

Kātahi, nā te kūare kē taua kōrero.

He wāhanga koe nō taku tua.

Kāore āu nā mahi kē atu i te ...

Tēnā mahi nanakia, te karo!

TE WETEWETE I TE REO

Hei *arato* noa iho tēnei wāhanga, hei āwhina anō i te kaiwhakaako, kia mōhio ai ia ki te huhua o ngā whakatakotoranga o te reo, arā, ki ētahi āhuatanga o te wetewete reo.

Ehara i te mea me pēnei te whakaako i te reo. Ko ngā tauira nei e hāngai ana ki te reo whakaputa, koinei ngā tūmomo reo ka puta mai i te waha o te ākonga, ka puta kē mai rānei i āna tuhinga.

Ngā Pūmahi: <i>Ina</i>	<i>Ina</i> tae atu koe ... / <i>Ina</i> kore koe e haere.
Te Hanga Pūtaka:	E, ka kitea te taonga ...
Ngā Pūtohu: <i>tonu, koa, noa, kau</i>	<i>Kī tonu</i> / <i>Mā tonu</i> / <i>Pau tonu</i> / <i>Paru tonu</i> <i>Tēnā koa</i> ... <i>mutu kau</i> / <i>takoto kau</i> / <i>kāore noa</i> / <i>titiro noa</i>
Ngā Pūmuri: <i>tonu, atu, rā</i>	<i>Haere tonu atu rā</i> ...
Ngā Ohoreretanga:	<i>Ina hoki</i> ... <i>Anō he rangi raumati.</i>
Te Pūmuri: <i>ai</i>	<i>kia ... ai</i> <i>Haere mai ki konei noho ai.</i> <i>Pānuitia te pukapuka, ka tuhi ai i te kōrero.</i> <i>Whakakīia te waka ki te hinu, ka haere ai ki te tāone.</i>
Te Kūmua Tohatoha:	<i>Taki noho, taki tū, taki haere</i>
Nā te aha:	<i>Nā te whakamautanga o te taura i pai ai te mahi.</i>
Te Toai Pū:	... <i>ki tōna whaea, ki a Tui</i> <i>mō tōku hoa, mō Kahu</i> ...
He Wāhanga Tūhono:	<i>Ko wai te tangata nāna te whare i hanga?</i> <i>Ko wai te iwi nōna te whenua nei?</i>
Te Aho Tūhono: <i>ai, nei</i>	... te poaka <i>i pūhia ai</i> ... / ... te ... e tapahi <i>nei</i> ... <i>Tonoa tāu e pīrangi ai.</i> <i>Koia tāu i pātai mai nā.</i>
Te Pūtohu: <i>koa</i>	<i>Tēnā koa</i> ...
Te Pūrere: <i>ana</i>	<i>Aroha ana ki te whakarongo atu</i> ... <i>Kei pai ana te rā</i> ...

Ngā Tohutoro

Te Tāhuhu o te Mātauranga. (1996). Te Reo Māori i roto i te Marautanga o Aotearoa.

NGĀ ARIĀ O TE REO

E ono ngā ariā o te reo kua whakatakotohia nei hei āwhina i te ako me te whakaako i te reo. Ko te wāhi, te wā, te maha, te hononga, te tapa, me te āhua. He tauira ēnei nō ngā momo reo ka whakaputaina e ngā ākonga i ēnei tūārere o te reo.

TE WĀHI	
Te Pūmahi: <i>ina</i>	<i>Ina</i> tae atu koe ...
Te Pūrere: <i>ana</i>	<i>Kei</i> pai <i>ana</i> te <i>rā</i> ...
Ngā Pūmuri:	Haere <i>tonu</i> atu <i>rā</i> .
Te Pūmuri: <i>ai</i>	Haere mai ki konei noho <i>ai</i> .
Te Whakakorenga o te Reremahi: <i>tē</i>	<i>Tē</i> kī te waha.
TE WĀ	
Te Whakakorehanga o te Reremahi:	Kia kua e ...
Ngā Kupu Honohono:	Inā hoki ...
He Whakaraupapa: <i>ka ... ai</i>	Pānuitia te pukapuka, <i>ka</i> tuhi <i>ai</i> i te kōrero. Whakakīia te waka ki te hinu, <i>ka</i> haere <i>ai</i> ki te tāone.
Ngā Kīwaha mō te Wā:	Auatu te haere! Mohoa Taro kau iho ... Taro tahanga atu ... Mutu kau noa / anō / roko ... Mutu kau tahanga ... Nō nā noa nei / Nāwai <i>rā</i> Hei ā kō tonu ake nei ... Hei ā kō ake nei ... Auina rawa ake ... Ā kō kō ake nei ... Mea kau ake ... Moroki noa nei ... Māra o Tāne ...
Te Pūrere: <i>ana</i>	<i>Kei</i> ... <i>ana</i> <i>Kei</i> pai <i>ana</i> te <i>rā</i> ...
NGĀ HONONGA	
Te Pūtohu: <i>tonu</i>	Kī <i>tonu</i> / Mā <i>tonu</i> / Pau <i>tonu</i> ...
He Whakaraupapa: <i>ka ... ai</i>	Pānuitia te pukapuka, <i>ka</i> tuhi <i>ai</i> i te kōrero. Whakakīia te waka ki te hinu, <i>ka</i> haere <i>ai</i> ki te tāone.
Te Pūmuri: <i>ai</i>	Āta whakamaheretia <i>kia</i> pai <i>ai</i> ngā whakaritenga. Haere mai ki konei noho <i>ai</i> .
Nā te ... i ... ai:	<i>Nā</i> te whakamautanga o te tauira <i>i</i> pai <i>ai</i> te mahi.
Te Toai Pū:	... <i>ki</i> tōna whaea, <i>ki</i> a Tui <i>mō</i> tōku hoa, <i>mō</i> Kahu ...
Te Wāhanga Tūhono:	Ko wai te tangata <i>nāna</i> te whare i hanga? Ko wai te iwi <i>nōna</i> te whenua nei?

Te Hanga Pūtake: e, e ka	<i>E ka kitea te taonga ...</i>
Ngā Pūriro me te Tūingoa:	<i>Taku haerenga atu, taku patunga, taku whakarongo.</i>
Ngā Ohoreretanga: <i>Anō, Anō nei</i>	<i>Anō he rangi raumati.</i>
Ngā Pūmahi: <i>Ina</i>	<i>Ina tae atu koe ... Ina kore koe e haere ...</i>
Te Whakakaha / Te Whakaata: <i>anō, ake</i>	<i>Nāu anō rā te tamaiti nei.</i>
Ngā Kūmua: <i>Ngāi / Ngāti</i>	<i>Ngāi Māua / Ngāi Tāua / Ngāi Kōrua</i> <i>Hei oranga mō Ngāi Māua.</i> <i>Ngāti Tūreiti ... / Ngāti ...</i> <i>Mā Ngāti Whakaheke anake taua tikanga.</i>
He Kīwaha:	<i>Me te mea nei / Me i kore ake / Me kore ake.</i>
Te Aho Tūhono: <i>nei, nā, rā, ai</i>	<i>... te poaka i pūhia ai ... / ... te ... e tapahi nei ...</i> <i>Tonoa tāu e pīrangi ai.</i> <i>Anei te puka tāu i pātai mai nā.</i>
TE MAHA	
Te Kūmua Tohatoha: <i>taki</i>	<i>taki noho, taki tū, taki haere.</i>
He Kīwaha	<i>Te mutunga mai o te ...</i>
Te hei tohu i te tini:	<i>te tamariki, te wāhanga, te tāngata.</i>
Ngā Kūmua: <i>Ngāi / Ngāti</i>	<i>Ngāi Māua / Ngāi Tāua / Ngāi Kōrua, arā, hei oranga mō Ngāi Māua.</i> <i>Ngāti Tūreiti ... / Ngāti ..., arā, mā Ngāti Whakaheke anake taua tikanga.</i>
TE TAPA	
Te Whakakaha / Te Whakaata: <i>anō, ake</i>	<i>Nāu anō rā te tamaiti nei.</i>
Ngā Pūtohu me ngā Kūmuri Ingoa:	<i>I te pautanga noatanga o te kai ...</i>
Te Tumu Tika me ngā Kūmuri Ingoa:	<i>Tana nohonga pukutanga ...</i>
TE ĀHUA	
Te Pūtohu: <i>koa, noa, kau</i>	<i>Tēnā koa ...</i> <i>mutu kau / takoto kau / kāore noa / titiro noa</i>
Ngā Pūtohu me te Hāngūtanga:	<i>Kua kōrerotia kētia ...</i>
Kōrero Ohore: <i>ana</i>	<i>Aroha ana ki te whakarongo atu ...</i>
Ngā Pūmuri:	<i>Haere tonu atu rā.</i>
Ngā Pūtohu me ngā Kūmuri Ingoa:	<i>I te pautanga noatanga o te kai ...</i>
Te Tumu Tika me ngā Kūmuri Ingoa:	<i>Tana nohonga pukutanga ...</i>
Te Tumu Tika me ngā Hāngūtanga:	<i>Inumia katoatia ...</i>